

Täna õhtul ilusam kui homme

KAUR RIISMAA

Raske öelda, kas Von Krahli teatri „Täna õhtul lorem ipsum“ koosneb piltidest, mida eraldavad pausid, või pausidest, mida eraldavad pildid.

Von Krahli teatri „Täna õhtul lorem ipsum“, lavastaja Mart Kangro, teksti autorid trupp, Mart Kangro ja Eero Epner, helikujundaja Artjom Astrov, valguskujundajad Mihhail Makošin ja Kalle Tikas. Mängivad Marika Vaarik, Mari Abel, Katariina Tamm, Rasmus Kaljujärv, Jörgen Liik, Markus Truup, Ingmar Jõela ja Ursel Tilk. Esietendus 17. VI Von Krahli teatris.

Lorem ipsum on tekst, mis ei tähenda mitte midagi. Mis juhtub aga siis, kui seda mittemiskit esitada laval: kas tähendus pressib ennast ikkagi saali sisse? Kas midagi tekib?

Lorem ipsum. See on täitetekst, mida kasutatakse trükiste ja veebilehtede disainis. Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit, sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna aliqua jne.

See lause on pärit Cicero raamatust „Hüvede ja pahede piiridest“ („De finibus bonorum et malorum“). Ent isegi klassikaline filoloog ei tunneks peale vaadates autorit ära. Sõnad on sassis, jupitatud, lause ei jookse: näiteks lorem peaks olema dolorem (dolor, akusatiiv dolorem, valu). Sel juhul tähendaksid esimesed sõnad enam-vähem „valu ise“: „Ja keegi ei püüdle valu ennast, sest see on valus, vaid kuna teatud tingimustel võib kannatus ja valu tuua kaasa suuri rõõme.“¹ Ent lorem ipsum ei tohi midagi tähendada, selle peamine funktsioon on olla tähenduseta.

Lorem ipsum annab disainerile kas tulevase trükise või veebilehe küljenduses aimu teksti ulatuvusest. Ta teab, näiteks, et lehele tuleb kolm suurt fotot ja üks väike. Tekstist, mis pole veel valmis, tuleb teha kolm-neli väljavõtet, mis on teistsuguse fondi ja suurusega. Pealkiri peab olema kolmanda fondi ja suurusega. Täiteteksti saab ära vormindada ning see ütleb üsna täpselt ette: kopikas (copywriter) võib kirjutada 5200 tähemärki. Valitud kujundust saab näidata kliendile, ilma et tolle pilk jääks sõnadesse kinni.

Miks mingi ladinakeelne tekst? Sellepärast, et keegi ei saa ladina keelest aru. Inimene märkab tähendusi, kas ta tahab seda või mitte. Ürgsel ajal jäi ellu see, kes tõlgendas tähendusetut krabinat luurava tiigrina. Kunagi ei tea, millal tiiger luurab. Aju on pidevalt valvel ning näeb seoseid ja mustreid ka seal, kus seoseid ei ole. Pilv on lihtsalt pilv, aga inimene näeb siga: ühegi elusolendi mõistus ei suuda mõista tähendusetut müra in essentia (kobaras veemolekule taevas vmt).

Täiuslik tähendusetus saab sündida ainult siis, kui inimesed (adressaat ja adressant) lepivad kokku: nüüd ma näitan sulle midagi, millel tähendust ei ole. Lorem ipsum'i puhul teab peale vaatav disainer, klient või loovjuht juba ette: tähendust ei pea otsima, seda ei ole siin. Ta saab tähelepanu pöörata fondile, kerning'ule, kontrastidele, kujundusele jmt. Lorem ipsum täidab selle paiga, kuhu tähendus peab tekkima, ning demonstreerib loojale tähenduse ulatuvust ruumis. Tühjust ei saa asendada. Võitlev neoplatonist ütleks, et tegemist on tühja ideega, puhta transtsendentsusega, mis ootab sisu.

Kas teatris selline leping toimib? Kas lavastaja saab enne etendust publikule öelda, et me ainult mängime, sellel ei ole tähendust? Saab, aga kes teda usub. Kriitik nohiseb ja kolmanda rea tädi ohkab: „Jälle moodne kunst.“

Vorm. Raske öelda, kas Von Krahli teatri „Täna õhtul lorem ipsum“ koosneb piltidest, mida eraldavad pausid, või pausidest, mida eraldavad pildid. Kui jutt käib tähendustest, ei või iial päriselt kindel olla, millest räägitakse. 28. juuni etendus algas Katariina Tamme monoloogiga, mis kõlas ligikaudu nii: „See ei ole etenduse algus, ma lihtsalt ütlen mõned laused. Minu teine lause järgneb esimesele ja sellele omakorda peaks järgnema kolmas, kui ma teisega ühele poole saan, milleks tuleks kõigepealt panna mingi tähemärk, ent ...“ jne. Sellel tekstil endal ei ole tähendust, kuid

näitlejal on. Näitleja mängib, neid nelja on äärmiselt huvitav jälgida, ilmselt just selle pärast, et teksti ei pea kuulama. Nagu lorem ipsum'i puhul ei pea jälgima sõnade tähendusi. Lavastuses „Täna õhtul lorem ipsum“ on näitlejad trükimust, nende omavaheline liikumine on kerning, pausid on sõnavahed ja pimedus reavahe.

Alguspildis kasutatakse herneid, et rääkida mingi linna tänaval elavatest inimestest. Ursel Tilk kirjeldab väga täpselt, kes elas kus: üks hernes on üks maja või korter. Mari Abel täiendab teda oma taskutäie hernelistega ja lõpuks läheb kõik sassi. Kes suudles kellega, kes elas kellega koos ... Nende jutus on aga paigad, mis meenutavad paikaid, ruumid, mis ise pole ruumid, aga lasevad vaatajal need sisuga täita. Näiteks linna serval asuv burksiputka (lavastuses Röömu Grill), mis on alatasa suletud, aga mille ees pargivad autod. Mingid mehed arutavad seal tähtsaid asju. Kas nad on maffiast? Küllap teab igaüks mõnda taolist paika.

Näitlejate tekstid on pragulised. Pragudest immitseb absurdi. Marika Vaarik räägib pikalt, mismoodi elati siis, kui tema noor oli. Elati karjas, käidi kaevul joomas ja heinamaal söömas. Jutu käigus selgub, et ta kukkus kaevu, milles polnud vett. Siis ronis ta kaevust välja ja läks vett otsima. Kömm! Peaga vastu puud. Armas puu, ütle, kust ma vett saaksin?

Väga loogilise lapsepõlvejutustusena – kes meie tänaval elaid? – alanud lugu muutub muinasjutuks või isegi loomismüüdiks. Absurd on oma olemuselt adutud tähenduseta: inimene lubab endal uskuda, et see, mis ta näeb ja kogeb, ei tähenda midagi. Aga kas see on teatris võimalik? Kas etendust vaadates saab uskuda, et nähtav on „lihtsalt naljakas“ või „lihtsalt kurb“? Või ka, et nähtav „lihtsalt“ on? Tilga, Abeli ja Vaariku kombinatsioonis sünnib tähendus tahtmatult. Enne kui aru saad, oled toimuva kohta mõtelnud mõne targa sõna. Loomismüüt. Absurd.

See on kolmas kiht: mida teeb teatris kultuurine inimene? Kui kultuurine inimene lavastusest aru ei saa, siis ta ei näita seda välja. Teatris on viisakas aru saada, siia ei tulda niisama, sest põnev on või muud polnud teha. Mine siis lõbustusparki. Lavastus kõnetab, „ütleb midagi meie eksistentsiaalse situatsiooni kohta aastal 2021“. Seevastu aga: lorem ipsum ei tähenda midagi. Ma olen vaba: minu ootused sisule, vaadates tulevase raamatu lehekülgi, on absoluutselt null. Minu silmad ei otsi tähendust, ma olen evolutsiooni enda üle kavaldanud. Aga teatrilavastus peab ju midagi tähendama! Häda ongi selles, et inimene tuleb teadlikult teatrisse tähendusi otsima. Näitleja võib laval väga aktiivselt mitte midagi teha, aga tõsiasi, et see kõik toimub laval, juba annabki teed sisule.

Täna õhtul ilusam kui homme. Kes tõesti ei taha aru saada, võib mõelda etenduse ajal Lauri Lagle lavastusele „Sa oled täna ilusam kui homme“.2 Õigupoolest annaksid „Täna õhtul lorem ipsum“ ja „Sa oled täna ilusam kui homme“ kokku ühe tõeliselt tugeva lavastuse kaks vaatust. Esimene on vorm ja teine on sisu. Lagle lavastuses tegelased muudkui lobisevad ja seda on põnev kuulata, mis siis, et ei räägita õieti millestki – vormi ei ole. Kangro lavastuses tegelased aina teevad, aga sisu ei ole – eriti eelviimane pilt on kirjeldamatult põnev –, sellel tegemisel pole mõtet, see ainult meenutab ränka tööd. Metallist lati hoidmine vastu pöörlevat jalgrattaratast võib meenutada millegi lihvimist, aga päriselt ju ei lihvi midagi. Naljakas on kasutada sõna „päriselt“, aga see on see, mida inimene teatris vaatab. Tegelane sureb päriselt, armastab päriselt, selleks et meie, päris inimesed, ei peaks päriselt surema ega armastama.

Etenduse lõpuks tekib kurku päris vastik usaldamatuse tunne. Kui miski ei tähenda midagi – seda olen ma ju vaatama tulnud – ja ma ikkagi näen tähendust, siis kas ma vaatan valesti? Kas ma pole lasknud lavastusel õigesti mõjuda? Mis on õige? Kui arutluses, et millest õieti koosneb arv 92, on mainitud 4 km/h kõndimist, ja lavastuse finaalis on umbes sama kiiresti kõndiv kriipsujuku, kas ma siis ... mis ma siis? Võib-olla on usaldamatus hea. Võib-olla see õhtune suhtesaade kell 20.30 ei ole sisuline, vaid täidab augu pärast uudiseid ja enne õhtust filmi? Sel on ainult ajaline ulatuvus. Kas kolme euro eest ostetud vitamiinjoogete tervistab või täidab augu usus, et oled edukas inimene?

„Täna õhtul lorem ipsum“ aitab kultuurisel inimesel käia teatris, vaadata telekat, jutelda sõpradega ning seda kõike mitte liiga tõsiselt võtta. Pidevalt tähendust otsida on kurnav ja alati see pole ka vajalik: mõned paigad elus on lihtsalt augud, neid ei pea väevõimuga täitma. Nad ongi mõeldud olema tähenduseta. „Täna õhtul lorem ipsum“ lubab vaatajal olla laps, kes vaatab, sest on põnev, mitte selle pärast, et aru peab saama. Vaadata võiks seda paaris lavastusega „Sa oled täna ilusam kui homme“. Aga garantiid, et sa siis lõpuks millestki aru saad, ei saa anda. Ja see on võlu. See on lust. Ja vabadus.

1 Cicero, De finibus bonorum et malorum. I raamat.

2 Kaur Riismaa, Loba kiituseks. – Sirp 19. IX 2020.